Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Федякина Л.К. Анализ исследований по совершенствованию процесса физического воспитания студентов вузов. Физическое воспитание студентов. Харьков, ХООНОКУ–ХГАДИ, 2010, № 2, с. 119–123.

(2). Прыткова Е.Г. Актуальные проблемы и направления совершенствования вузовского физического воспитания. “Молодой ученый”, 2012, № 1, с. 118–122.

(3). Мандриков В.Б. Методы оценки физического и функционального состояния. Волгоград, изд-во ВолгГМУ, 2012, 48 с.

(4). Гетьман В.Д. Модель системы проверки и оценки физической подготовленности студентов. “Теория и практика физической культуры”, 2018, № 9, с. 45–48.

(5). Скобликова Т.В. Физическое воспитание как компонент целостной системы воспитания в вузе: Состояние, проблемы, перспективы развития. “Педагогическое образование и наука”, 2013, № 4, с. 18–25.

(6). Коваленко В.Н. Самостоятельная физическая тренировка с оздоровительной направленностью студентов. “Теория и практика физической культуры”, 2018, № 9, с. 48–51.

(7). Дворкин Л.С. Влияние занятий кондиционной тренировки на развитие физических возможностей студентов различных форм обучения. “Культура физическая и здоровье”, 2017, № 3 (63), с. 102–105.

(8). Зиновьев Н.А. Здоровье в системе ценностных ориентаций студентов в контексте спортивной деятельности. “Теория и практика физической культуры”, 2017, № 5, с. 19–20.

(9). Машарипов Ф.Т. Олий таълим муассасалари талабаларининг жисмоний тайёргарлиги ва ривожланишини оширишнинг табақалаштирилган модулли технологияси. “Fan – sportga” илмий-назарий журнал, Т., 2021, № 7, 58–61 [13.00.00 № 16].

Choriyev Jo‘raqul G‘afforovich (Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti dotsenti v.b., pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori; choriyev63@mail.ru)

O‘ZBEKISTON TALABALARI MILLATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINING HOZIRGI HOLATI, DIAGNOSTIKA YO‘NALISHLARI VA RIVOJLANISH RESURSLARI

Annotatsiya. *Mazkur annotatsiyada O‘zbekiston talabalari millatlararo kommunikativ kompetensiyasining hozirgi holati, uni aniqlashga xizmat qiluvchi diagnostika yo‘nalishlari hamda rivojlantirish resurslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ kompetensiya til bilish bilan cheklanmasdan, madaniyatlararo sezgirlik, bag‘rikenglik, tinglash madaniyati, bahsni konstruktiv olib borish, o‘z pozitsiyasini hurmat doirasida ifodalash va boshqa madaniy tajribani qabul qilish qobiliyatlari bilan bog‘liq integrativ sifat sifatida talqin etiladi. Shuningdek, oliy ta’lim muhitida kuzatuv, so‘rovnoma, refleksiv topshiriq, vaziyatli tahlil va guruhli loyiha kabi usullar asosida diagnostika olib borish imkoniyatlari yoritiladi. Annotatsiyada ta’limiy muhit, interfaol metodlar, akademik mobil muhit, talaba klublari va qo‘shma loyihalar millatlararo muloqotni mustahkamlovchi asosiy rivojlanish resurslari sifatida asoslanadi. Natijada ular talabalarning o‘zaro ishonchini kuchaytiradi, stereotiplarni kamaytiradi, hamkorlik ko‘nikmalarini chuqurlashtiradi, integratsiyani barqarorlashtiradi va ta’lim sifati uchun xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *millatlararo kommunikativ kompetensiya, multimadaniy ta’lim muhiti, diagnostika yo‘nalishlari, madaniyatlararo sezgirlik, bag‘rikenglik, ijtimoiy moslashuv, akademik hamkorlik.*

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ УЗБЕКИСТАНА, НАПРАВЛЕНИЯ ДИАГНОСТИКИ И РЕСУРСЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация. *В аннотации анализируются современное состояние межнациональной коммуникативной компетенции студентов Узбекистана, направления её диагностики и ресурсы дальнейшего развития. Коммуникативная компетенция трактуется как интегративное качество, включающее не только владение языком, но и межкультурную чувствительность, уважение к иной позиции, навыки слушания, готовность к сотрудничеству и способность конструктивно разрешать коммуникативные затруднения. Особое внимание уделяется диагностическим возможностям наблюдения, анкетирования, рефлексивных заданий, ситуационного анализа, проектной работы и групповой дискуссии в поликультурной образовательной среде. Подчёркивается, что развитие данной компетенции обеспечивается открытым академическим климатом, интерактивными методами обучения, деятельностью студенческих клубов, совместными инициативами и практиками межкультурного взаимодействия. Сделан вывод о значении этих ресурсов для снижения стереотипов, укрепления доверия и повышения качества университетской коммуникации, а также для успешной социальной адаптации и ответственного академического партнёрства студентов в современной образовательной среде вуза.*

Ключевые слова: *межнациональная коммуникативная компетенция, поликультурная образовательная среда, направления диагностики, межкультурная чувствительность, толерантность, социальная адаптация, академическое сотрудничество.*

THE CURRENT STATE OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS IN UZBEKISTAN: DIAGNOSTIC DIRECTIONS AND DEVELOPMENT RESOURCES

Annotation. *This abstract examines the current state of intercultural communicative competence among students in Uzbekistan, the directions of its diagnosis, and the resources for its further development. Communicative competence is interpreted as an integrative quality that includes not only language proficiency, but also intercultural sensitivity, respect for different perspectives, listening skills, readiness for cooperation, and the ability to handle communicative difficulties constructively. Special attention is paid to diagnostic tools such as observation, questionnaires, reflective tasks, situational analysis, project work, and group discussion in a multicultural educational environment. The study emphasizes that this competence develops through an open academic climate, interactive teaching methods, student clubs, collaborative initiatives, and sustained intercultural practice, reducing stereotypes, strengthening trust, and improving the quality of university communication.*

Keyword: *interethnic communicative competence, multicultural educational environment, diagnostic directions, intercultural sensitivity, tolerance, social adaptation, academic collaboration.*

Kirish. Bugungi O‘zbekiston oliy ta’lim makoni tobora ko‘proq ko‘pmadaniyatli, ko‘ptilli va ochiq kommunikativ maydonga aylanib bormoqda. Bu jarayon talabalardan nafaqat tilni bilishni, balki boshqa madaniy tajriba, boshqa kommunikativ me’yor va boshqa dunyoqarash bilan samarali muloqot qila olishni ham talab etadi. Shu ma’noda millatlararo kommunikativ kompetensiya zamonaviy talabaning qo‘shimcha sifati emas, balki uning akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatini belgilovchi tayanch kompetensiyaga aylanmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekiston talabalari millatlararo kommunikativ kompetensiyasining hozirgi holatini ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish, uning diagnostika yo‘nalishlarini tizimlashtirish hamda rivojlanish resurslarini nazariy-amaliy nuqtayi nazardan asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, millatlararo kommunikativ kompetensiya ko‘p qatlamli hodisadir. Olloqova uni lingvistik, nutqiy, ijtimoiy-madaniy va kompensatsion tarkiblarda izohlaydi hamda uning mohiyatini til vositalarini vaziyatga mos qo‘llay olish bilan bog‘laydi [2;183–184-b.]. Uralov esa bu kompetensiyani turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish va boshqa kontekstga moslasha olish qobiliyati sifatida baholab, ta’limda lingvistik komponent ustunligi sabab kommunikativ strategiyalar yetarli rivojlantirilmayotganini ko‘rsatadi [3;10–11-b.].

Baholashga oid tadqiqotlarda Banani kommunikativ kompetensiyani vaziyatga mos va ijtimoiy maqbul nutq bilan bog‘laydi, ammo amaliyotda, ko‘pincha, yozma testlar ustunligini qayd etadi [5;124-b.]. Shen multimadaniy auditoriyani rivojlantiruvchi muhit deb baholaydi, biroq spontan muloqot har doim ham tabiiy shakllanmasligini ta’kidlaydi [7;19–20-b.]. TILA rubrikasi hamda Uralov modeli esa baholashda kognitiv, affektiv, faoliyat va strategik mezonlarni birgalikda qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi [3;19–21-b.; 6;1–3-b.]. Shunday qilib, adabiyotlar millatlararo kommunikativ kompetensiyani faqat til bilimi emas, balki bilim, munosabat va amaliy muloqot strategiyalari birligi sifatida talqin etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola nazariy-analitik xususiyatga ega. Unda O‘zbekiston va xorijiy ilmiy manbalar, o‘quv qo‘llanmalar, PhD avtoreferatlari, baholash rubrikalari hamda pedagogik kuzatuvlarga tayangan tadqiqotlar qiyosiy va interpretativ usulda tahlil qilindi. Asosiy metodlar sifatida adabiyotlarni analitik sharhlash, qiyosiy taqqoslash, tushunchaviy sintez, diagnostik mezonlarni tizimlashtirish va amaliy tavsiyalarni modellashtirish usullaridan foydalanildi. Bunday yondashuv mavzuni empirik statistik tadqiqotdan ko‘ra, konseptual va metodik jihatdan yoritishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Adabiyotlar sintezi asosida talabalar millatlararo kommunikativ kompetensiyasining hozirgi holatini uch qatlamda tavsiflash mumkin. Birinchi qatlamda ushbu kompetensiyaning zarurligi tan olingan va oliy ta’lim sharoitida dolzarb pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda [1;3-b.; 3;10-b.].

Ikkinchi qatlamda o‘quv mazmunida lingvistik tayyorgarlik ustunligi saqlanib qolayotgani, natijada kommunikativ vaziyatga mos strategiya tanlash, madaniy farqlarni anglash va dialogik moslashuv ko‘nikmalari yetarli darajada tizimlashtirilmayotgani ko‘rinadi [3;10–11-b.].

Uchinchi qatlamda esa diagnostika va rivojlantirish ishlari mavjud bo‘lsa-da, ularning mezonlari hamma joyda yagona model asosida olib borilmayotgani seziladi [4;18–21-b.; 6;1–3-b.]. Bu holat kompetensiyani rivojlantirish jarayonini parchalanib ketish xavfiga olib keladi.

1-jadval

Hozirgi holatning muammoli ko‘rinishlari

Hozirgi holat belgisi	Muammo mazmuni	Adabiyotlardagi dalil	Tahliliy xulosa
Til bilimi ustun baholanadi	Kommunikativ va madaniy moslashuv ikkinchi planga tushadi	"til bilishning o‘zi ... yetarli bo‘lmaydi" [1;3-b.]	Lingvistik tayyorgarlik va millatlararo muloqot bir xil narsa emas
O‘quv mazmunida madaniyatlararo natija yetarli qat’iylashmagan	Talaba vaziyatga mos strategiya tanlashda qiynaladi	"lingvistik bilimlarni o‘rgatish bilan cheklanib..." [3;10-b.]	Kompetensiya o‘quv natijasi sifatida aniq indikatorlarga muhtoj
Baholash, ko‘pincha, yozma nazoratga suyanadi	Og‘zaki, pragmatik va affektiv tomonlar soya ostida qoladi	"through written tests" [5;124-b.]	Diagnostika ko‘p vositali bo‘lishi shart
Tabiiy millatlararo aloqa har doim ham o‘z-o‘zidan yuz bermaydi	Spontan muloqot past bo‘lishi mumkin	"lack of spontaneous interaction" [7;20-b.]	Muloqot muhitini pedagogik tarzda tashkil etish zarur

1-jadvaldagi ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston talabalari kompetensiyasining hozirgi holatini "zaif" yoki "kuchli" degan ikki qutb bilan baholab bo‘lmaydi. Holat murakkabroq. Bir tomondan, oliy ta’limda madaniyatlararo va millatlararo muloqot masalasi dolzarb mavzuga aylangan. Ikkinchi tomondan, amaliy diagnostika hali ham ko‘p hollarda lingvistik tayyorgarlik atrofida aylanib qolmoqda. Bu yerda asosiy metodik xato kompetensiyani natija sifatida emas, dars mazmunining ikkilamchi mahsuli sifatida ko‘rishdir. Holbuki, u o‘quv maqsadi, topshiriq dizayni va baholash mezonlariga oldindan kiritilishi kerak.

2-jadval

Millatlararo kommunikativ kompetensiyani diagnostika qilish yo‘nalishlari

Diagnostika yo‘nalishi	Asosiy indikatorlar	Tavsiya etiladigan vositalar	Mazmuniy izoh
Kognitiv	boshqa madaniyatlar, urf-odatlar, qadriyatlar, aloqa uslublari haqidagi bilim	test, case-study, qiyosiy tahlil, refleksiv yozuv	Talabaning faqat faktni bilishi emas, farqlarni tushuntira olishi muhim
Affektiv	hurmat, bag‘rikenglik, empatiya, ochiqlik	so‘rovnoma, o‘z-o‘zini baholash, kuzatuv, portfolio	Munosabat omili kommunikativ muvaffaqiyatning psixologik poydevoridir
Faoliyat	real vaziyatda muloqot, moslashuv, konfliktni yumshatish, tinglash	rol o‘yini, situatsion topshiriq, guruhli loyiha, oral assessment	Talaba bilganini vaziyatda ishlata olmasa, kompetensiya to‘liq shakllanmagan bo‘ladi
Strategik-pragmatik	noaniqlikka chidam, xulqiy moslashuvchanlik, kommunikativ xabardorlik	rubrika, o‘qituvchi kuzatuvi, peer-assessment	Bu yo‘nalish kutilmagan kommunikativ vaziyatlarda qaror qabul qilishni ko‘rsatadi

2-jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, diagnostika bir o‘lchovli bo‘lishi mumkin emas. Agar baholash faqat testga suyanadigan bo‘lsa, kognitiv qatlam qayd etiladi, lekin affektiv va faoliyat qatlamlari nazardan chetda qoladi. Agar faqat kuzatuvga suyanilsa, mezonlarning aniqligi yo‘qoladi. Shu sababli baholashda bir nechta vosita birgalikda ishlashi lozim. Uralov tomonidan tavsiya qilingan kognitiv, affektiv va faoliyat yondashuvi [3;19–21-b.] TILA rubrikasidagi noaniqlikka chidam, xulqiy moslashuvchanlik va empatiya kabi ko‘rsatkichlar bilan to‘ldirilganda [6;1–3-b.], millatlararo kommunikativ kompetensiyani ancha xolis va chuqur aniqlash mumkin bo‘ladi.

3-jadval

Muammo, yechim va natija modeli

Muammo	Yechim	Kutiladigan yoki adabiyotlarda qayd etilgan natija
Lingvistik bilim amaliy muloqotga ko‘chmaydi	oral assessment, rol o‘yini, dialogik vaziyatlar	talabaning real muloqotdagi ravonligi va moslashuvi yaxshilanadi
Madaniy farqlar haqida bilim fragmentar	qiyosiy topshiriqlar, simulyatsiya, case-study	stereotiplar kamayadi, farqni to‘g‘ri talqin qilish kuchayadi
Diagnostika faqat yozma nazoratga tayangan	ko‘p vositali baholash: test + kuzatuv + portfolio + peer-assessment	kompetensiyaning bilim, munosabat va ko‘nikma qatlamlari birgalikda ko‘rinadi

Muammo	Yechim	Kutiladigan yoki adabiyotlarda qayd etilgan natija
Spontan aloqa sust	aralash guruhli loyiha, buddy system, refleksiya	ishonch, hamkorlik va o‘zaro tinglash madaniyati kuchayadi
Rivojlantirish epizodik	kurs mazmuni, dars topshirig‘i va baholashni integratsiyalash	kompetensiya barqaror o‘quv natijasiga aylanadi

3-jadvaldagi yechimlar mavhum tavsiyalar emas, balki ilmiy adabiyotlarda takror-takror uchraydigan amaliy yo‘nalishlardir. Masalan, Banani tadqiqotida og‘zaki diagnostika kommunikativ kompetensiyani aniqroq ko‘rsatishi asoslanadi [5;124–131-b.]. Shen esa ko‘p madaniyatli auditoriya shunchaki mavjud bo‘lishi emas, balki maqsadli pedagogik dizayn bilan boyitilganda samarali natija berishini ko‘rsatadi [7; 19–20-b.]. Mahalliy pedagogik tajribada Usmonova M.A. kommunikativ madaniyatni integrativ yondashuv asosida rivojlantirish tajribasida samaradorlik nazorat guruhiga nisbatan 13 foizga oshganini qayd etadi [4;21-b.]. Bu natija shuni ko‘rsatadiki, tizimli diagnostika va integrativ rivojlantirish mexanizmi amalda sezilarli farq bera oladi.

Tahlil natijalaridan quyidagi umumiy xulosa kelib chiqadi. O‘zbekiston talabalari millatlararo kommunikativ kompetensiyasining hozirgi holati o‘tish bosqichidadir: zarurat aniq anglangan, nazariy asoslar shakllanayotgan, ayrim baholash va rivojlantirish modellari sinovdan o‘tgan, biroq yagona va barqaror integrallashgan amaliy tizim hali to‘liq qaror topmagan. Eng zaif nuqta diagnostika parchalanganligida bo‘lsa, eng katta resurs interfaol, refleksiv va aralash kommunikativ muhitni ongli ravishda tashkil etishdadir.

Xulosa. Yuqoridagi tahlil O‘zbekiston talabalari millatlararo kommunikativ kompetensiyasini baholash va rivojlantirish masalasi alohida mavzu emas, balki zamonaviy oliy ta’lim sifati bilan bevosita bog‘liq strategik yo‘nalish ekanini ko‘rsatdi. Millatlararo kommunikativ kompetensiya faqat tilni bilishdan iborat emas. U bilim, munosabat, strategik moslashuv, empatiya, tinglash madaniyati va ijtimoiy maqbul nutqiy xulqning yagona tizimidir. Bu choralar millatlararo muloqotni nazariy tushuncha darajasidan amaliy universitet madaniyatiga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Usmonova Sh., Rixsiyeva G. Madaniyatlararo muloqot. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2017. 135-bet.

(2). Olloqova O‘.M. Kommunikativ kompetensiya – o‘quvchining muloqot madaniyatini rivojlantirish omili. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar”, 2023. 8-son, 182–186-betlar.

(3). Uralov O.Sh. Talabalarning madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent, 2026, 49-bet.

(4). Usmonova M.A. Global ta’lim muhitida talabalarning muloqot madaniyatini integrativ yondashuvlar asosida rivojlantirish tizimi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati, Qo‘qon, 2025, 55-bet.

(5). Banani S.A. Assessing the Communicative Competence of Advanced EFL Students at the Faculty of Education in Hodeidah University. Arab World English Journal, 2015, vol. 6, № 1, p. 123–131.

(6). Assessing Intercultural Communicative Competence (ICC): Assessment Rubric. TILA Project, 2015, 4 p.

(7). Shen L. Developing Intercultural Communicative Competence of Home Students in a Multicultural Class in a University in Eastern China: doctoral thesis. Ningbo, 2022, 178 p.

Isayeva Guli Parpiyevna (Guliston davlat Pedagogika instituti dotsenti),
Djanbayeva Sevara Farhod qizi (Guliston davlat Pedagogika instituti magistranti;
farhodovnasevara@gmail.com

AHMAD YASSAVIY HIKMATLARIDA USTOZ VA SHOGIRD MUNOSABATINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada buyuk mutafakkir va shoir Ahmad Yassaviyning “Devoni hikmat” asarida ustoz va shogird munosabatining tarbiyaviy mohiyatini tahlil etiladi. Tadqiqotda matniy tahlil, qiyosiy-tarixiy va pedagogik-falsafiy usullardan foydalanilgan. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, Yassaviy ta’limotida ustoz va shogird munosabati uchta asosiy ustun ma’naviy muhabbat, axloqiy namuna va amaliy bilim birligi ustida qurilgan bo‘lib, bu tamoyillar zamonaviy ta’lim tarbiya tizimi uchun ham metodologik ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *Ahmad Yassaviy, “Devoni hikmat”, ustoz va shogird, tarbiya, tasavvuf pedagogikasi, ma’naviy kamolot, axloqiy tarbiya.*